

4 EKONOMSKA ESEJA

ESEJI NAPISANI ZA PORTAL MOJ-USPJEH.COM

1. OBRAZOVANJE ZA RAST: IZMEĐU STVARNOSTI I MITA (19.6.2011)

Možda je teško za povjerovati, ali lako je pokazati da obrazovanje ponekad i nije toliko važno za ekonomski rast. Dosta je pogledati par radova vodećih ekonomista poput Erica Hanusheka, Philipa Aghiona ili Billa Easterlyja, posebice poglavlje o obrazovanju u Easterlyjovoj popularnoj knjizi *The Elusive Quest for Growth* (ako postoji i jedna knjiga iz ekonomije rasta i svih problema razvoja koju morate pročitati, to je ova). Zagonetka zašto brzi rast obrazovanja u mnogim siromašnim zemljama, ponajviše afričkim, nije preveden u brži rast, najbolje je dokumentirana u radu Lant Pritchetta - *Where Has All the Education Gone?*

Ipak, ako upitana, većina ekonomista će odgovoriti kao iz topa da se ne može pretjerati važnost obrazovanja za oporavak i rast ekonomije. Iako zagonetka obrazovanja i rasta još nije potpuno razriješena - uglavnom zbog nepreciznosti mjerenja varijable "obrazovanja" - sigurno je da niska razina obrazovanja nacije u bilo kojem obliku predstavlja zapreku razvoju, dok visoka sigurno nije uteg.

Primjer Portugala, najsiromašnije zemlje Zapadne Europe, to dobro ilustrira. Samo 28% odraslih između 25 i 64 godina završilo je srednju školu. U Češkoj je taj broj 91%, dok je u Hrvatskoj, po popisu stanovništva iz 2001., taj broj bio 47% (vidjet ćemo koliko se poboljšalo stanje nakon ovogodišnjeg popisa). Iako je Portugal u daleko većim dugovima, hrvatski ekonomski scenarij u posljednjih deset godina bio je sličan portugalskom. Rast nam je godinama ispod prosjeka Europe, stare (tradicionalne) industrije pod pritiskom konkurencije s Istoka nisu imale snage energično dinamizirati ekonomiju, a nove, tehnološki napredne industrije, zaobišle su nas. Nije problem samo u našoj sporoj birokraciji, pravosuđu, nesređenim zemljišnim knjigama, porezima, investicijama itd. Dio objašnjenja leži i u obrazovanju, i to ne samo visokom. Da bi inženjeri i menadžeri diplomirali na sveučilištu, prvo trebaju završiti neku srednju školu, primjerice gimnaziju.

Industrije bazirane na mehaničkom, "napamet" radu, poput tekstilne, odlaze na Istok i ne mogu održavati visoke stope ekonomskog rasta ni u Portugalu ni u Hrvatskoj. A da bi otplatio dug, Portugal (ili Hrvatska) mora ostvariti dugoročno više stope rasta. Bez toga ništa. Stoga, bez obrazovane radne snage koja ne emigrira iz zemlje, nema snažnog, dinamičnog rasta. Ona je nužan, iako ne dovoljan, faktor za tranziciju iz niskoproduktivnih u visokotehnološke industrije. Kanala kojima visoko obrazovanje utječe i pospješuje ekonomski rast je više. Na privatnoj razini, obrazovanje donosi veći cjeloživotni osobni prihod što potiče više rada te stoga veći ekonomski rast, bar za neko vrijeme. Za očekivati bi bilo da ljudi traže više obrazovanja kako bi mogli zaraditi više i lagodnije živjeti. Zemlje poput Portugala to su "uspjele" i bez obrazovane radne snage. Rezultat je gomila duga, privatnog i državnog.

Na agregatnoj razini, obrazovanje svakako utječe na istraživanje i prelijevanje inovacija na veću produktivnost rada i tehnologije. Time prihodi opet rastu. Kanal koji daje brži povrat boljeg obrazovanja omogućuje zemlji bolje korištenje postojećih resursa i tehnologija. Taj efekt, međutim, opada što smo obrazovaniji i onaj prvi kanal inovacija postaje važniji. U teoriji rasta,

ljudski kapital je faktor s konstantnim prinosom, ne opadajućim, što znači da možemo kontinuirano investirati u njega kroz više i bolje obrazovanje.

Prema procjenama rada ekonomista Hanusheka i Woessmanna - *How Much Do Educational Outcomes Matter in OECD Countries?* - da je Portugal podigao status obrazovanja do razine uspješnih Finaca (zemlja koja postiže najbolje rezultate među studentima OECD zemalja), dugoročna stopa rasta bila bi 1,5% viša. Kao ilustracija, ako zemlja raste stopom od 3% i sve ostalo je isto, dohodak će se udvostručiti za otprilike 24 godine. Sa stopom rasta od 4.5% godišnje, dohodak će se udvostručiti za 16 godina.

2. JE LI HRVATSKA JOŠ U RECESIJI? (3.8.2011)

U Hrvatskoj se gotovo zaboravilo onu ružnu riječ recesija. Od političara je sigurno nećete čuti u izbornoj godini, a uostalom obuzela ih je “euforija” datuma ulaska u EU. Zapravo, slabo se uopće i koristila riječ *recesija* kao opis ekonomskog stanja zemlje. Uvijek je bila *kriza*, iako je definicija i datiranje krize još teže nego recesije. Stara ekonomska šala kaže da je recesija kada za Božić dobijete čarape. Možda i ima nečeg u toj definicija, no pošto je ne možemo kvantificirati, a ekonomisti vole kvantificirati sve, ostaje kao šala.

Kvalitetno identificiranje dinamike ekonomske aktivnosti - razdoblja ekspanzije i recesije - vrlo je važno, a nije jednostavno. Prvo, definicija recesije ima više i ekonomisti se baš i ne slažu koja je bolja. Pad BDPa je implicitan, ali da li je i dovoljan kao definicija? Koliki pad i dužina definira recesiju? Drugo, podaci su uvijek dostupni sa zakašnjenjem. Podatak o BDPu za drugi kvartal 2011. biti će dostupan tek u Rujnu. Da li su i neke druge varijable, poput nezaposlenosti, osobnih prihoda, važne? Djelomično to opet ovisi o kvaliteti i dužini vremenskih serija podataka koje imate na raspolaganju o tim varijablama.

Popularna metoda u medijskom diskursu je jednostavna analiza stopa rasta BDPa. “Pravilo” je da recesija znači pad BDPa (negativna stopa rasta) u dva uzastopna kvartala. Ipak, ta definicija je neadekvatna.

No, dok bi dočekali podatke realnog BDPa po kvartalima od dežurnih statističara recesija bi došla i prošla. Nemoguće bi bilo identificirati recesiju i odgovoriti na nju adekvatnim, vremenskim politikama ako ne postoje dva kvartala pada realnog BDPa. Naravno, realni BDP može rasti u 2. kvartalu za 3%, pasti u 3. i 4. za 0.3% i to je recesija. Ako padne 3% u drugom kvartalu, raste 0.3% u trećem i onda opet padne 3% u četvrtom, to nije recesija. A takva definicija i omogućuju (nezrelim) političarima da skaću od sreće na svaku pozitivnu stopu rasta.

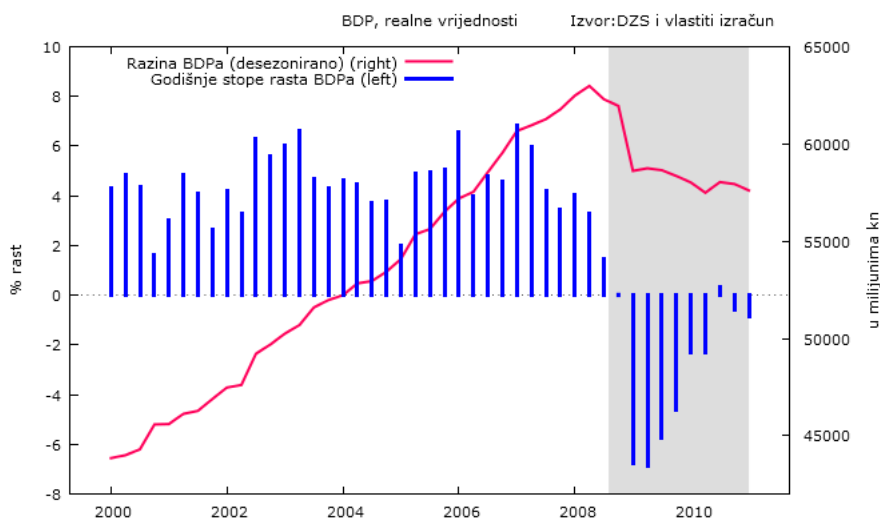
HNBov ekonomist Ivo Krznar slično diskutira i ukazuje na “besmislenost” analize poslovnog ciklusa samo na osnovni stopa rasta. “Godišnja i tromjesečna stopa rasta BDP-a upućuju na različitu dinamiku BDP-a. Primjerice, moguće je da BDP pada (tromjesečne su stope rasta negativne), dok je godišnja stopa rasta BDP-a pozitivna, kao sredinom 2008. godine” piše Krznar u svom radu *Identifikacija razdoblja recesija i ekspanzija u Hrvatskoj*.¹

Da bi identificirao recesije u Hrvatskoj, Krznar se koristi sofisticiranijim metodama od samih stopa rasta BDP-a. Iako, zbog nedovoljno dugih vremenskih serija, još smo uvijek limitirani u razumjevanju poslovnog ciklusa u Hrvatskoj, utvrdio je da je hrvatska ekonomija ušla u recesiju u trećem kvartalu 2008. - 9 godina ekspanzije nakon što je poslijeratna recesija završila u drugom kvartalu 1999. Slika 1 prikazuje razinu i godišnje stope rasta BDPa po kvartalima. Osjenčani dio predstavlja identificiranu recesiju u Hrvatskoj. Podsjetimo se da je rast BDP-a za 2008. bio na razini 2.2%, a zanimljivo je da su sve metode utvrdile početak recesije u trećem kvartalu 2008. Prema jednoj od metoda, da bi zaključili da li je posljednji kvartal 2010. kraj recesije dovoljan je podatak o BDPu u prvom kvartalu 2011. Podaci o padu BDP-a za 0.8% u prvom kvartalu 2011. ukazuju da krajem 2010. još nismo dotakli dno recesije te da je Hrvatska u prva tri mjeseca ove godine još uvijek bila u recesiji.

Kako ćemo znati da smo dosegli dno? Još jedan način analize stanja ekonomske aktivnosti bi mogao u tome pomoći. Realni BDP raste kroz vrijeme. Da bi mjerili stanje ekonomskog ciklusa, npr. dubinu i dužinu recesije, moramo izmjeriti taj trend rasta i ukloniti ga iz mjere trenutnog BDPa. Ono što nam ostane su odstupanja BDPa od trenda.

Dodatna interpretacija je da taj trend BDP-a koji smo izolirali možemo uzeti kao indikator “potencijalnog BDPa” - proizvodna mogućnost ekonomije kad se svi resursi (kapital, rad, tehnologija) koriste punim kapacitetom, bez inflatornog pritiska. Kada svatko tko traži posao može naći jedan.

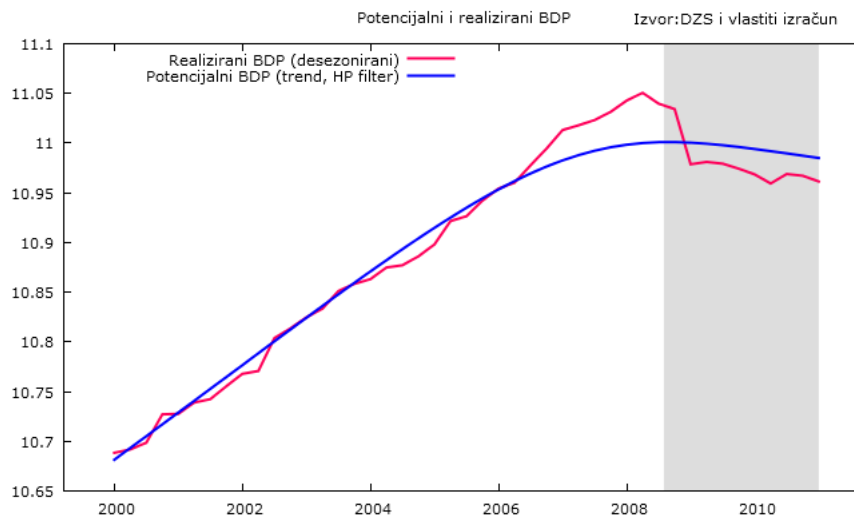
¹Za tehničke detalje metoda datiranja recesije i popratne grafove vidi rad Ive Krznara.

SLIKA 1.

Recesiju tako možemo definirati kao seriju negativnih devijacija, tj. odstupanja, od potencijalnog BDPa (trenda), odnosno kao značajni pad BDPa ispod svog potencijala. Time, recesija 'kulminira u dnu' poslovnog ciklusa. Analitičari vole reći 'dotakli smo dno i od sada može samo na bolje'. Razlika između sadašnjeg i potencijalnog BDP predstavlja jaz između onoga što ekonomija može realizirati i što aktualno realizira.

Ekonomisti polažu važnost u taj jaz jer predstavlja mjeru iskorištenosti produktivnog kapaciteta ekonomije. HNB u svom nedavnom Biltenuističe "važnost pravilne procjene potencijalnog BDP-a kao podloge za donošenje ekonomsko-političkih odluka." dok Menzie Chinn, makroekonomist sa Sveučilišta Wisconsin i redovni bloger o ovim temama kaže da je veličina i postojanje BDP jaza glavni faktor u određivanju ekonomske politike. Na slikama 2 i 3 konstru-

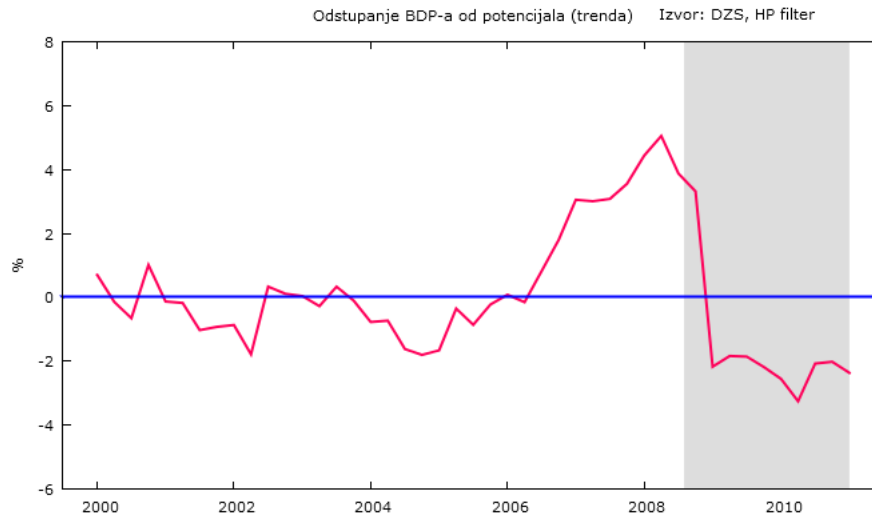

SLIKA 2.

iramo hrvatski BDP jaz. Slika 2 pokazuje logaritam realnog BDPa po kvartalima (varijabilnija

serija) i trend BDPa (glatka serija). Na slici 3 je prikazana jaz tih dviju linija kao odstupanje realnog BDPa od trenda.

Primjetite ekonomski uzlet 2006-08, koji je rezultirao pozitivnim jazom. Sada, tokom recesije, jasno je vidljiva zijevajući negativni jaz. Kao indikator zdravlja ekonomije, prilično loše stojimo. Da bi znali kad je recesija dotakla dno, jaz se mora početi smanjivati. Do prvog kvartala ove godine u biti ne pokazuje naznake smanjivanja, što će reći da se ne približavamo normalnom korištenju resursa, da ekonomija ne stvara poslove na koje bi se vojska nezaposlenih vratila. Brzina kojom će se takva situacija preokrenuti ovisi koliko brzo se jaz zatvori. Za kraj, ne

SLIKA 3.

zaboravite da se sezonski efekti turističke sezone uklanjaju iz analize BDPa. Stoga, nedaajte da vam političari početkom posljednjeg tromjesečja i izborne kampanje u listopadu serviraju “zamke” o dobrom stanju ekonomske aktivnosti na bazi najosnovnijih brojki BDPa u drugom i trećem kvartalu ove godine. Slabe pozitivne stope nisu nužno pokazatelj da smo izašli iz recesije (jaz bi i dalje ostao veliki), dok negative ukazuju da je Hrvatska sada, ne samo u prvom kvatalu, još uvijek u recesiji (jaz bi se proširio). Ako tehnički i prihvatimo da je recesija završila, sa dubokim negativnim jazom daleko smo od osjećaja oporavka.

3. ZEMLJA NIJE KOMPANIJA (2.10.2011)

Koje li ironije da svatko tko je završio ekonomski fakultet u hrvatskoj ima titulu “dipl. ekonomist”. Većinom svi su završili ovaj ili onaj smjer poslovne administracije, a samo mali dio studirao je ekonomsku teoriju i politiku. Ipak, razmišljanje je da svatko tko je “ekonomist” ima potrebno znanje i vještine za ekonomsku analizu.

Formulirati ekonomsku politiku na nacionalnoj razini nije isto kao i poslovnu strategiju na organizacijskoj razini. Mnogi ne razumiju tu razliku. Točnije, mnogi naši vrlo sposobni i pametni, “izvozno orijentirani” poduzetnici ne razumiju razliku.

Naslov ovog teksta je ‘besramno’ preuzet iz eseja koji je Paul Krugman napisao mnogo godina unazad, sa ciljem da razjasni neke osnove ekonomske analize onima koji su “blizu ekonomskoj politici i stalno njome frustrirani”. Cilj mu je bio da odlični poduzetnici postanu i ekonomisti. Ako ništa drugo, pročitati taj esej je dobro za dušu.

Način razmišljanja o poslovnoj strategiji i ekonomskoj analizi je različit i često ono što je uspješno u jednoj domeni, nije u drugoj. Poduzetnici, kako Krugmanovi tako i hrvatski, često smatraju da oni koncepti koji su bili uspješni u njihovom poslovanju imaju istu uspješnu aplikaciju na razini nacionalne ekonomije. Teško prihvaćaju da to nije tako, te da set principa i koncepta koji se odnose na nacionalnu ekonomiju je drugačiji od onih koji se primjenjuju u poslovanju kompanije.

Ekonomska politika se rukovodi generalnim principima, dok se poslovne strategije, pogotovo one najuspješnijih poduzeća, baziraju na specifičnim principima. Vrlo često su te poslovne strategije plod mukotrpnog i kontinuiranog rada marljivih poduzetnika koji su pronašli (a ekonomist bi rekao izumili) posebnu strategiju za svoj poseban proizvod i tržište. Takvih poduzetnika u Hrvatskoj kao i svim zemljama ima. Uz to, kako Krugman navodi, poduzetnici su “proaktivni”, stalno vode računa i modificiraju mnoge aspekte svoje poslovne strategije. Sukladno tome, teško im je prihvatiti da je osnova dobre ekonomske politike suprotno njihovoj intuiciji - “relativan hands-off pristup”.

“Temeljna razlika između poslovne strategije i ekonomske analize”, navodi Krugman², je da je nacionalna ekonomija zatvoren sistem, a kompanije otvoren. Poslovni lideri razmišljaju i žive u otvorenom svijetu. To nije način razmišljanja koji odgovara u analiziranju i vođenju ekonomke politike.

Krugman je kao primjer nerazumijevanja ekonomske analize od strane poduzetnika uzeo vezu između izvoza i stvaranja novih (domaćih) radnih mjesta, tj. zaposlenosti. Poduzetnici razmišljaju o tome na jednostavan način - što više izvozimo više će radnih mjesta povezanih izvozom biti otvoreno i zaposlenost će biti veća.

Primjerice, uvjerenje i savjet istaknutih hrvatskih poslovnih i medijskih ‘lidera’ te analitičara je da je izvoz jedino i posljednje rješenje za Hrvatsku. Povećanje izvoza jednostavno znači razvoj i nova radna mjesta. Neki analitičari se čak drže uvjerenja da je supstitucija uvoza smjer za stvaranje novih radnih mjesta. To je jednostavno pogrešno upućena ideja i savjet. Propozicija je da povećani izvoz ne znači višu zaposlenost.

Izvoz je bitan, Hrvatska mora više izvoziti zbog više razloga, no to ne znači da je izvoz sve i jedino rješenje za nova radna mjesta. Slijedilo bi da zemlje sa visokim izvozom imaju trajno nisku nezaposlenost ili barem nižu nezaposlenost od zemalja sa vanjsko-trgovinskim deficitom. To jednostavno nije točno. Djelomično to vidite i sami kad ste van kuće. Većina radnika sa kojom se susrećete spada pod industrije koje niti izvoze, niti su pod pritiskom uvozne konkurencije. A nekako su isto zaposleni. Kako Krugman navodi “nema razloga za očekivati da trgovinska politika, poput promocije izvoza, poveća ukupan broj radnih mjesta u ekonomiji”.

---

²Svi citati su prijevodi iz gornjeg Krugmanovog eseja.

Znam da je ovo gotovo instinktivno teško za prihvatiti jednom poduzetniku, pogotovo “izvozno orijentiranom”. Ipak, objašnjenja ima. Jedno je da ekonomisti ne razmišljaju o zaposlenosti kao otvorenom sistemu, gdje izvoz direktno kreira radno mjesto u kompaniji. To vrijedi za otvoreni svijet kompanije i poduzetnika. Zaposlenost za ekonomista je zatvoreni sistem - izvoz jedne zemlje je nužno uvoz neke druge i “radnik koji dobije radno mjesto koje izvoz kreira, mora dobiti taj posao na uštrb nekog drugog radnika”. Povećana međunarodna trgovina ne mora nužno povećati ukupnu zaposlenost i to uostalo nije način kojim se mjeri korist trgovinske razmjene.

Nadalje, recimo da na nacionalnoj razini određena (izvozna) industrija u Hrvatskoj iskusi značajan porast izvoza. Ekspanzija te industrije znači povećano korištenje resursa, rada i kapitala. Više zaposlenih u toj industriji, čija su radna mjesta kreirana povećanim izvozom, tipično pod određenim uvjetima znače smanjenje zaposlenosti u drugim industrijama ili smanjenje izvoza u drugim industrijama.

Određeni uvjeti znače, kao što svaki ekonomist zna, da čitava vanjska bilanca koja uključuje izvoz, uvoz i sve financijske transakcije sa inozemstvom je upravo to, bilanca, zatvoren sistem. Svaki trgovinski deficit je popraćen dotokom kapitala u zemlju. Ukoliko zemlja prilikom izvoznog booma jedne industrije ne smanji dotok kapitala, povećanje izvoza će rezultirati smanjenjem drugih izvoza ili pak povećanjem uvoza. Tako, jer se radi o zatvorenom sistemu zaposlenosti i vanjske bilance, onaj početni porast izvoza će “vjerojatno imati negativni efekt na ukupnu zaposlenost i izvoz u drugim industrijama”.

Poduzetnici sve ove efekte uglavnom ne vide, ne razmišljaju o njima i vjerojatno ih ne razumiju. To ne znači da savjeti i želje mnogih izvozno orijentiranih poduzetnika u Hrvatskoj imaju krivu podlogu. Mnogi hrvatski poduzetnici su visokog kalibra, odlični u svojoj poslovnoj domeni, a loši u ekonomskoj analizi iz jednostavnog razloga da strategije i znanje u poslovnoj strategiji nemaju istu vrijednost na razini nacionalne ekonomije. Ekonomija je jednostavno drugačija, višestruko kompleksnija i od najkompliciranije industrijske strategije. Nije dovoljno razumijeti jedno da bi razumijeli i drugo.

4. BEZVEZE GLUPOST (3.2.2012)

Prije koji tjedan, pod rubrikama “najčitanije”, “najkomentiranije”, “sami ste izabrali” (u biti naj sve) business.hr-a našao se članak intrigantno bombastičnog naslova - Rješenje za sve gospodarske probleme - 20-satni radni tjedan.

Članak je sažeti izvještaj o događaju koju je održao thinktank New Economics Foundation u Engleskoj. Ne čudi me što mediji pišu o takvim oku privlačnim temama. Osim domaćih i Britanski mediji su pisali o događaju, iako vrlo malo. Tko ne bi bio zaintrigiran idejom da radi upola manje za dvostruko više odmora. Valjda je tako i člana dobio na popularnosti business.hr portala. Ja se nadam da je ta znatiželja razlog zašto je članak postao popularan. Jer, sama ideja iz naslova - dvostruko kraći radni tjedan - je čista glupost.

New Economics Foundation (možda je ispravnije da se zovu *No Economics Foundation*) zagovara ideju da bi smanjenje radnog tjedna na maksimalno 21 sat omogućilo više poslova, manju nezaposlenost, više odmora i vremena za obitelj. Ideja sheme je djeljenje rada (work-sharing) kroz ograničenje maksimalnog broja radnih sati u tjednu po radniku. Glavna premisa iza toga je da postoji samo ograničena količina rada u zemlji, samo toliko i ne više, pa ako netko radi 12 sati na dan a drugi su nezaposleni, među njima možemo podijeliti sate, tako stvoriti više radnih mjesta i smanjiti nezaposlenost.

Ideja da je količina rada u zemlji ili svijetu ograničena pa povećanje rada i produktivnosti za jedne radnike znači smanjenje rada i dostupnih poslova za druge je što ekonomisti nazivaju “zabluda hrpe ili grude rada” - lump of labor fallacy. David Autor, jedan od vodećih ekonomista sa području rada i ljudskog kapitala, ističe "intuitivnu privlačnost i dokazivu neispravnost" ideje da fiksirani broj poslova samo mjenja ruke. Ali koliko god se ekonomisti mukotrpno trude ukazati na ovu zabludu i ubiti je, redovno se pojavi kad god se ekonomija nađe u (produženoj) recesiji. Tako je i sa najnovijim prijedlogom NEFa. Francuzi su to pokušavali godinama sa svojim poznatim 35-satnim radnim tjednom i postigli ništa. Tako su, nedavno, ozbiljno počeli razmišljati o ukidanju te politike.

Zabluda je da postoji samo ograničena količina rada u ekonomiji, koji stoga moramo nekako podijeliti između ukupne ponude radnika. Tržište rada i poslova jednostavno ne funkcionira tako, nije statično. Nova radna mjesta se stalno otvaraju i zatvaraju u jednom dinamičnom ciklusu ekonomije i mobilnosti radnika - kretanje radnika između poslova, kompanija i industrija. Kompozicija poslova se mjenja kako jedne industrije i tehnologije postaju zastarijele a inovacija stvara nove, no to nema veze sa količinom ukupnih poslova u ekonomiji. Postojeća 'stara' radna mjesta nisu kraj korisnog rada.

Pod istu zabludu spadaju i one fraze tipa “sačuvajte svako radno mjesto” ili “svako radno mjesto je važno”, uobičajene kod političara kao signal razumijevanja ozbiljnost ekonomske situacije. Opet, samo ako mislite da je količina poslova u zemlji ograničena ima smisla “čuvati dana mjesta”. Naravno, sasvim je nemoguće sačuvati svako radno mjesto niti je to cilj. Zabluda se redovno pojavljuje u kontekstu efekta globalizacije, porasta produktivnosti ili dobnoj strukturi radne snage na tržište rada. Klasičan primjer je drastičan pad zaposlenosti u poljoprivredi i tekstilu od početka 20. stoljeća, vidljiv u svim razvijenim zemljama. Danas je, zbog inovacije i velikog rasta produktivnosti samo jednoznačenasti postotak radne snage zaposlen u tim djelatnostima dok je početkom 20. stoljeća taj broj lebdio oko polovice ukupne radne snage. Unatoč tome, ukupna zaposlenost nije smanjena. Veća produktivnost znači viši prihodi koji povećavaju potražnju za radom kroz cijelu ekonomiju, napominje Autor.

Slično je i sa jednim od najvećih događaja u povijesti rada 20 stoljeća - ulaskom žena u radnu snagu. Da je ideja fiksirane količine rada u ekonomiji točna, jedini načina na koji bi sve žene koje su ušle u radnu snagu našle posao je da su istisnule postojeće radnike, uglavnom muškarce, sa njihovih radnih mjesta. Drugim riječima, uzele njihove poslove i ostavile postojeće radnike na

ulici. To se nije dogodilo i negativnog efekta na ukupnu zaposlenost nije bilo. Zamjenite riječ ‘žene’ sa ‘imigranti’ i priča je ista.

Naposljetku, radnici starije dobi često su nepravilno okrivljeni da onemogućuje mladima pronaći posao jer se jednostavno ne žele “maknuti”, iz sebičnih razloga, sa svojih radnih mjesta. U najmanju ruku, ako se već ne žele maknuti, barem bi im mogli limitirati radne sate i ostatak preraspodijeliti mlađim radnicima.(?) Opet zamka gore navedene zablude. Mladi i stari radnici imaju različite vještine, razine obrazovanja i naravno iskustva. Rijetko, ako ikad, se natječu za isti posao i ne mogu biti jednaka zamjena za isti posao. U već postojećim kompanijama, stariji radnici sa iskustvom mogu kao menadžeri, imati pozitivan efekt na zapošljavanje mladih i obrazovanih. Znatan dio poduzetničke start-up aktivnosti je pokrenut od strane starijih radnika, te iako je to vjerojatno manje slučaj u Hrvatskoj predstavlja važan kanal zapošljavanja mladih.

Stariji radnici ne istiskuju mlađe, te produktivnost ne smanjuje količinu korisnih poslova i radnih mjesta. Oboje povećavaju kapacitet ekonomije, prihod i potražnju za novim poslovima i radnim mjestima. Ništa nije fiksirano, osim zabluda.